

Nr 89

Av herr **Johansson** i Stockholm m. fl., om utredning i syfte att skapa en statlig svensk petrokemisk industri.

I efterkrigstidens industriella utveckling har den kemiska industriens dynamiska utveckling varit särskilt anmärkningsvärd. Under 10-årsperioden 1948—1958 har den totala industriproduktionen stigit med 50 % men den kemiska industrien med 100 %. Totalvärdet av den kemiska industriens produkter beräknas till 300 miljarder svenska kronor. Inom den kemiska industrien har petrokemien, som bygger på mineraloljor, visat det snabbaste utvecklingstempot. I Förenta staterna omfattar den redan 55 % av all kemisk industri. I Väst-Europa fördubblades den petrokemiska produktionen 1953—1956 och fördubblades ånyo under tvåårsperioden fram till 1958. I Sovjetunionen skall man enligt sjuårsplanen uppföra 180 petrokemiska fabriker till en sammanlagd kostnad av 50 miljarder rubel, vilket visar att det är fråga om mycket stora fabriker.

Plastindustriens rekordartat snabba tillväxt är en del av denna utveckling. Ständigt nya produkter kastas ut i marknaden. Bland andra nyheter bör nämnas att man redan laboriemässigt löst problemet att kunna framställa syntetiskt gummi i exakt samma sammansättning som naturgummi.

Sverige har hittills stått utanför denna utveckling. Den petrokemiska industrien kräver mycket stora kapitalinsatser. För verkligt lönsamma petrokemiska företag beräknar experterna en anläggningskostnad av minst 250 miljoner kronor och för större lönsamhet 500 miljoner.

Den svenska storfinsansen har genom bankdirektör Tore Browaldh i Svenska handelsbanken skisserat hur man i dessa kretsar tänker sig uppbyggnaden av en petrokemisk industri i Sverige i privatkapitalistisk regi. Direktör Browaldh förutsätter att detta endast kan ske genom att två eller flera storföretag går tillsammans med en stor internationell koncern och utnyttjar dess kapital och forskningsresurser. Internationella koncerner skulle därmed från första stund få ett avgörande inflytande över en nyckelindustri i vårt land, som kommer att få dynamiska utvecklingsmöjligheter. Vi anser att detta är en mycket farlig väg för ett neutralt land. I många kapitalistiska länder, särskilt i Frankrike och i Italien, har man börjat slå in på en annan väg och låtit statsmakten rycka in som ägare eller i varje fall huvuddelägare och ledare av betydelsefulla kapitalkrävande storföretag. Detta innebär större möjligheter för statsmakten att hävda sin oavhängig-

het gentemot mäktiga internationella koncerner och att erhålla en betydande del av statens inkomster från vinstgivande statliga produktionsföretag, vilket lättar skattebördan för de vanliga löntagarna.

För vår del anser vi att frågan om en svensk petrokemisk industri bör lösas genom ett eller flera statliga företag i samband med ett genomförande av de tidigare förslagen om förststatligande av oljeimporten, oljelagringen, oljedistributionen och oljehandeln samt införande av statsmonopol på detta viktiga produktionsområde.

När frågan om ett förststatligande tidigare har ställts i motorbränslesakkunnigas betänkande av år 1933, som klargjorde fördelarna med ett statligt oljemonopol, och i oljeutredningen 1945, har man inte endast vänt sig mot utländska oljetrusters och deras svenska dotterföretags monopolpriser, godtyckliga rabattsystem och skatteflykt samt överdimensioneringen av distributionsapparaten, som avsevärt fördyrar de viktiga produkterna för konsumenterna. Man har också betonat den fara som ligger i att dessa utländska jätteföretag får ett dominerande inflytande i ett neutralt land. De har påvisat att ett statligt företag kan köpa där det är fördelaktigast och avsevärt förbilliga produkterna till konsumenterna samtidigt som staten gör en god affär.

Vad de utländska trusternas dominans betyder i ett skärpt läge visade dåvarande statsrådet Gustav Möller i ett tal i första kammaren år 1945 vid behandlingen av den socialdemokratiska motionen, som ledde till att 1945 års oljeutredning tillsattes. Gustav Möller skildrade sina erfarenheter som handelsminister vid krigsutbrottet och förklarade bland annat:

Det hette visserligen, att svenska företag skötte importen av våra brännolja, men dessa svenska företag var ju endast till formen svenska — de var i själva verket ingenting annat än dotterföretag till de stora oljeproducenterna ute i världen, Standard Oil, Shell etc. Vad hände då? Jo, firmorna här i landet fick av sina huvudmän det beskedet, att någon import av bränslen till Sverige praktiskt taget icke skulle tillåtas sedan kriget brutit ut . . . När vi kom i en nödsituation med avseende på brännolja, visade det sig således, att den svenska företagsamheten på detta område icke hade någon som helst självständighet. Den hade endast att böja sig för dekreten från dess egna stora huvudföretag.

Det förelåg således vid denna tidpunkt en mycket hotande situation, och den svenska staten måste ingripa. Det tillgick på det sättet, att den svenska staten genom reservförrådsnämnden gick ut på marknaden i världen och också lyckades befrakta ett ganska stort antal tankfartyg med bensin, som fördes till landet. Den svenska staten fick praktiskt taget ensam sköta importen under dessa månader efter krigsutbrottet. Men man skall observera att den svenska staten icke hade någon distributionsapparat. När bensinen kom hit, hade vi ingenting annat att göra än att pumpa in den i dessa utländska agents — ty någonting annat var i själva verket inte dessa som de kallades svenska företag — cisterner och överlämna distributionen till dessa företag.

Jag måste säga, att situationen då föreföll mig så orimlig och alltjämt gör det, att jag anser det vara ett samhällligt intresse av första ordningen att sörja för att vi icke kommer i en liknande situation ännu en gång . . . Vill man ställa såsom mål en lagerhållning i denna utsträckning, förefaller det mig emellertid ganska orimligt att den svenska staten skall lägga ned ett avsevärt kapital för anskaffning av lagerutrymmen men ändå inte ha möjlighet att under fredstid förfoga över de varor som importeras och inte heller ha möjlighet att sälja dem på marknaden. Ser man det hela från dessa utgångspunkter, måste åtminstone jag för min del konstatera, att denna fråga om olja hittills, inte bara vad det gällt distributionsapparatusens överdimensionering och liknande saker, utan även ur rent samhälllig synpunkt med hänsyn till de risker vi kan komma att stå vid en avspärrning, varit fullkomligt orimligt illa ordnad . . .

Det förslag som framfördes av oljeutredningens majoritet visade med all önskvärd tydlighet att oljehandeln var övermogen för ett förstatligande. Utredningen utmynnade i följande synpunkter och förslag:

Den svenska oljehandeln är icke större än att den organisatoriskt väl kan ombesörjas av ett enda företag. Förekomsten av varje ytterligare sådant betyder minskade möjligheter att tillgodogöra sig de ekonomiska och andra fördelar som följer med en samordning av inköp och investeringar samt av den administrativa verksamheten.

Utifrån dessa synpunkter har vi funnit att den mest ändamålsenliga lösningen måste vara att koncentrera all handel med bränn- och smörjoljor — med vissa inskränkningar beträffande raffineringsindustriens inköp av råolja — till ett av staten ägt monopolföretag (Utredningen s. 263).

Enligt utredarna skulle bl. a. följande fördelar vinnas: fördelaktigare inköpspriser genom en spridning på olika exportområden, lägre frakter genom egen tankflotta, samordnade investeringar, bättre geografisk fördelning av depåerna, rationaliserad och förbilligad detaljdistribution och lägre transportkostnader inom landet.

Trots den starka motiveringen för oljeutredningens förslag lades den på is av regeringen tillsammans med andra delar av efterkrigsprogrammet. När den kommunistiska gruppen upprepade förslaget i en motion 1952 och konstaterade, att ett förstatligande skulle frigöra vårt land från beroendet av de mäktiga amerikanska och engelska oljetrusterna och minska dessa länders inflytande över svensk ekonomi och indirekt över dess politik, avslogs motionen med en hänvisning till att ärendet fortfarande befann sig under Kungl. Maj:ts prövning. När motionen upprepades i ny form 1959 med särskild hänvisning till de nya fördelaktiga inköpskällor, som skulle uppstå när inom kort en rörledning blev färdig från de ryska oljekällorna till en litauisk östersjöhamn, och till möjligheten att öka exporten på Sovjetunionen med olja som främsta bytesvara, förklarade utskottet att frågan avskrivits.

De höga vinstmarginalerna i oljehandeln och överdimensioneringen av

distributionsapparaten illustreras träffande i en interpellation till finansministern av herr Haglund där det frågas om det är en förnuftig investering när oljebolagen 1958 bygger 394 nya bensinstationer och bygger om 98 till en sammanlagd kostnad av nära 45 miljoner kronor.

När vi i år väcker frågan på nytt har till de tidigare starka skälen fogats möjligheten att i statlig finansiering och regi utbygga en svensk petrokemisk industri i anslutning till det föreslagna oljemonopolet. Därigenom skulle vi kunna förhindra att de mäktiga utländska oljekoncernerna finge ett dominerande inflytande över en industri i Sverige, som i utlandet visat större expansionsmöjligheter än någon annan. Vi har gång på gång sett — nu senast i Danmark i slutet av 1959 — att dessa oljetrustrer pockande kräver att få utöva ett avgörande inflytande över Danmarks handelspolitik. Sverige kunde köpa oljan där den var billigast och utnyttja de kortare transportvägarnas möjligheter samtidigt som det har möjligheter att utveckla en ny storindustri som kunde förläggas till de områden som nu hotas av arbetslöshet. Det skulle bli möjligt att arbeta upp en vidgad exportmarknad dels för de nya produkterna, dels för tidigare exportvaror i utbyte mot oljan.

Vårt förslag innebär en produktiv investering som på kort tid skall ge vinster och betala anläggningskostnaden. I bankdirektör Browaldhs tal inför det skandinaviska kemistmötet anfördes att den kemiska industrien i USA tillhör börsens aristokrati och innesluter spekulanternas drömmaktier. På grund av att ständigt nya produkter lanseras räknar företagen med sådana vinster att en investering för en ny produkt skall vara avskriven på mellan två och fyra år och att vinstmarginalerna är stora nog att på några få år täcka pionjärutgifterna. I stället för att de svenska köparna betalar väldiga överprofiter till utländska företag bör svenska staten ta ledningen av en ny produktion, som på kort tid skulle ge betydande bidrag till statens inkomster och lätta skattebördorna.

De affärsdrivande verken och framför allt Norrbottens järnverk, ASSI och andra statliga företag har visat att för landet betydelsefulla produktionsföretag med stor fördel och till hela folkets gagn kan drivas i statlig regi.

Med hänvisning till ovanstående hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en utredning i syfte att skapa en statlig svensk petrokemisk industri, oberoende av utländska koncerner, på grundval av förstatligande och statligt monopol på oljeimporten, oljedistributionen, oljehandeln och oljeraffineringen i stort sett efter de riktlinjer som föreslagits av 1945 års oljeutredning.

Stockholm i januari 1960

Gustav Johansson

Henning Nilsson

Knut Senander